

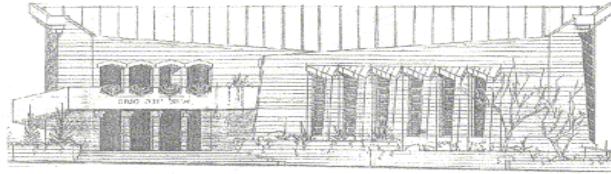
Ohel Yonah Menachem

Synagogue &
Community Center

Rabbi David Spektor

דוא"ל:

vaad@ohelyonah.com

אוהל יונה מנחם

בית כנסת
ומרכז קהילתי

הרב דוד ספקטור

אתר אינטרנט:

www.ohelyonah.com

דרשה שבת שובה תש"ע

מאת הרב דוד אברהם ספקטור בנושא:

חזרה בשאלה ? חזרה בתשובה שלמה !

שבת שלום. דרשת שבת הגדול אמורה להתעסק בהלכות פסח וביציאת מצרים, לעומתה דרשת שבת שובה בעשרת ימי התשובה אמורה להתעסק בנושא התשובה על היבטיה השונים.

יחד עם התופעה המדהימה של חזרה בתשובה של אלפי יהודים ויהודיות בארץ ובעולם לתורה ומצוותיה, שלא היתה כדוגמתה בכל ימי ישראל מאז היינו לעם, אי אפשר להתעלם מאחד ממשברי התשובה של הדור והוא שילדים ממשפחות טובות שומרי תורה ומצוות עוזבים את דרך התורה ויש מכנים אותם בשם 'דתלשי''. מכל מקום יש לדעת שרבים מהם שבים לדרך התורה אחרי כמה שנים ביתר עוז וביתר עמקות וחיבור נפשי. זה קורה לא מעט בזכות ההורים הנפלאים שממשיכים לקבל אותם באהבה ולא מחרימים אותם ובזכות מורי דרך חשובים שלבם פתוח גם לנוער הזה. והקדים אותם כבר ריש לקיש שהלך במסלול דומה. וכך מספרת הגמרא (ב"מ פד. בתרגום):

"יום אחד שחה ר' יוחנן בירדן וראה אותו ריש לקיש, שהיה שודד וקפץ לירדן אחריו". תשימו לב, הם לא נפגשו בבית המדרש. לשם ריש לקיש השודד לא היה הולך בפרק הזה בחייו אלא יש רבנים גדולים כמו ר' יוחנן שיודעים לשחות במי הירדן, במים עמוקים. שם ליד הירדן התפעל ממנו ריש לקיש וקפץ אחריו. רב גזעי כזה מתאים לו. "אמר לו ר' יוחנן לריש לקיש: חיללך לאורייתא. " הכוחות הפסיים שלך מתאימים לתורה, להיות שקדן בתורה. בדיוק כמו הרב רפאל הלפרין שהיה אלוף אגרוף וכאשר שב בתשובה היה לומד 16 שעות ביום. ועוד "אמר לו ר' יוחנן: תחזור בך!" (תעשה תשובה). " ובתוספות מובא: "מכאן אמר רבינו תם: דריש לקיש מתחלה ידע הרבה אלא שפרק עול תורה, ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות. (זה למד רבנו תם) מדקאמר: 'הדרת בך' (תחזור בך). משמע להיות כבתחלה (תחזור למצב ההתחלה שלך, 'שלמד הרבה תורה') ולא תפרוק (עוד) עול תורה מעליך. "

ומסביר הרב יוסף דב סולוביצקי זצ"ל (על התשובה עמ' 176): "אומרים בעלי התוספות שאחר-כך היה גדול יותר מאשר קודם. הכיצד? מה עשה אותו עתה יותר גדול ממה שהיה קודם? החטא! בעל תשובה היודע לזכור את החטא ולרתום אותו לתפקיד חדש ולהשתמש בו כדי להגביר בקרבו את עוז הגעגועים דקדושה...זוכה לתשובה המעלה את הרע למדרגה של טוב. "

מהסיפור הזה של ריש לקיש ור' יוחנן. אנו לומדים שתופעת חזרה בשאלה ואחר-כך חזרה בתשובה ברמה יותר גבוהה איננה תופעה חדשה. בתקופת הביניים של פריקת עול תורה המצב קשה וכל-שכן להורים שחינכו ילד היפראקטיבי כמו ריש לקיש לתורה ואכן הוא היה תלמיד מצטיין ולמד הרבה תורה, אבל בשלב מסוים, אולי בתקופת ההתבגרות, הוא נשבר ועזב את התורה וכפי שדייק רבנו תם: 'פרק עול תורה'. התורה נעשה לו עול והוא לא מתחבר אליה עד שאחרי שנים מצא לו רב שיועד לשחות בירדן נגד הזרם ועם הזרם ולא מדכא את כוחותיו אלא יודע לכוון את כל העוצמות שבו לתורה: "חיללך לאורייתא". בכל דור יש ריש לקיש וב"ה גם ר' יוחנן. יש נוער שלמד תורה, ולפעמים הרבה תורה ובשלב מסוים פרק עול תורה כמו ריש לקיש. רבים מהם אחרי שהם קופצים לעמוקים, מוצאים שם את ר' יוחנן ששוחה במים עמוקים ואומר להם בשפתם: 'חזור בך'. זה לא תמיד זה אותו רב שהם הכירו בילדותם, שלימד אותם תורה הרבה. לפעמים זה רב אחר, ששוחה בירדן, במים עמוקים, שמדבר יותר לרגש, שמדבר על ספירות גבוהות. יותר לנשמה. זה מה שהם חיפשו ולא מצאו ואז התורה נעשית להם בגיל ההתבגרות לעול, אבל הם חיפשו מרחבים וחופש אין סופי (לא רק של חודשיים) ופרקו מעליהם העול הזה ועכשיו מתוך החופש הגדול הם מקבלים את המתיקות של התורה בחזרה בכפלי כפליים. זה באמת פלא, כפי שתיאר הרב קוק כבר בתקופתו את התופעה המדהימה הזו (אורות התשובה יז, ג): "גם מתוך החופש הפרוץ יבוא העול האהוב. עבותות זהב ישתרגו ויעלו גם מתוך השירה החופ(ש)נית. ותשובה מזהירה תצא גם מתוך הספרות החיצונית." (אורות התשובה ה, ז): "העתיד יגלה את פליאות גבורת התשובה. ויהיה גלוי זה מעניין את העולם הרבה יותר מכל החזיונות, שהוא רגיל לראות... (ו)תמשוך את לב הכל..."

כלל חשוב הוא שאין לדחות אף חוזר בשאלה. מי שיש לו הרבה שאלות, בסוף ירצה גם לקבל תשובות. לא תשובות פשוטות, שטחיות אלא תשובות עמוקות. תשובות עם נשמה. מסופר (ב"מ פד.) שכשמת ריש לקיש הצטער עליו מאד ר' יוחנן, שהיה לומד איתו והוא היה לו כחברותא, כתלמיד-חבר. כדי להפיג את צערו, חכמים חיפשו לר' יוחנן חברותא, תלמיד-חבר אחר ושלחו לו את "ר' אלעזר בן פדת, דמחדדן שמעתתיה", (שלימודו מחודד, חריף). "הלך ר' אלעזר בן פדת וישב לפני ר' יוחנן. כל דבר שהיה אומר ר' יוחנן, היה אומר לו ר' אלעזר: אכן כך מובא בברייתא, שמסייע לך, שתומך בדעתך. אמר לו ר' יוחנן: וכי

אתה כמו ריש לקיש ? ריש לקיש, כאשר הייתי אומר דבר, היה מקשה לי עשרים וארבע קושיות והייתי מתרץ לו עשרים וארבע תשובות. "אכן זה ריש לקיש החוזר בשאלה, ולא בשאלה אחת אלא ב-24 שאלות ולא מצא בצעירותו מי ששייב לו תשובה גדולה עד שהוא פגש אחרי שנים אדם גדול כר' יוחנן שידע לשחות במים עמוקים וידע להשיב לו 24 תשובות לשאלותיו הרבות ואצלו הוא שב בתשובה שלמה ואף שלמד הרבה תורה בצעירותו לפני שפרק עול תורה. עכשיו לימוד התורה וקיום המצוות היו ברמה יותר גבוהה ועמוקה.

אין חכם כבעל הנסיון. אותו ריש לקיש שעבר הרבה בחיים אמר (יומא פו): "גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות, ... (ומקשה הגמרא) והאמר ריש לקיש: גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות (ומתרת הגמרא) לא קשיא. כאן (שזדונות נעשות לו כזכויות, מדובר שהתשובה היא מתוך) - מאהבה, כאן (שמדובר שהזדונות נעשות לו רק כשגגות, מדובר שהתשובה היא מתוך) מיראה (מיראת העונש ולא מתוך אהבת ה' ומצוותיה)". ומפרש הרב יוסף דב סולוביצקי (על התשובה עמ' 177):

"גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות" - מדובר כאן בתשובה של ביעור הרע, תשובה זו מוחקת את העוונות, אבל אינה מפריחה שום דבר חדש, אבל במאמר שני אומר ריש לקיש 'גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות', הכוונה לתשובה של העלאת הרע. תשובה זו גורמת לו לאדם שיעשה מצוות ביתר עוז ואמץ מאשר עשה אותן לפני שחטא, שילמד תורה אחרת ממה שלמד אותה לפני החטא. (על ידי תשובה זו) העלה את הרע שבליסטיות והפכו לטוב שבלימוד תורה." וכדברי הרב סולוביצקי מתואר במפורט

בפרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק מב): "ר' שמעון בן לקיש היה הוא ושני ריעיו בהרים גוזלין וחומסין כל אשר יעבור עליהם בדרך, מה עשה ר' שמעון הניח לשני ריעיו שודדין בהרים ושב לאלהי אבותיו בכל לבו בצום ובתפלה והיה משכים ומעריב לבית הכנסת והיה עוסק בתורה כל ימיו ובמתנות עניים ולא שב על מעשיו הרעים עוד, ונתרצית תשובתו." תשובתו של ריש לקיש היתה תשובה שלמה, כפי שאנו מבקשים בתפילה "החזירנו בתשובה שלמה לפניך". לא תשובה חלקית שהיא מתמקדת רק בתחום אחד בחיים, כגון בלימוד תורה שמסופר (סנהדרין כד). על ריש לקיש (ש)בבית המדרש (היה) כאילו עוקר הרים וטוחן זה בזה (ומפרש רש"י: שהיה חריף מאד) וכן היה שקדן גדול כמסופר במסכת תענית (ח). "ריש לקיש היה מסדר משנתו (חוזר עליו) ארבעים פעם ואחר-כך נכנס לשיעורו של ר' יוחנן." אבל יחד עם זה הקפיד על התפלה בבית-הכנסת שחרית וערבית. והתעסק בחסד וחילק מתנות לעניים. זו תשובה שלמה ולא חלקית. תשובתו של ריש לקיש כללה גם חזרה למקצועו הקודם, ראש השודדים, אבל עכשיו הוא השתמש בכשרון הזה ובקשריו הקודמים לא כדי להזיק לאחרים אלא רק למצוה, כדי לעזור לאנשים כמסופר בתלמוד הירושלמי מסכת תרומות (פרק ח, הלכה ד, דף מז. ובפני משה שם): "ר' אימי נתפס ע"י גזלנים. אמר ר' שמעון בן לקיש: אני אילך להצילו או שאני אהרוג או שאני נהרג על ידם. אני אלך להצילו בכח הלך ופייס אותן גזלנים והניחו את ר' אימי ונתנו אותו לידי ריש לקיש. "ועוד מסופר שם שריש לקיש הציל רכושו של רבו, ר' יוחנן. "שבאו לסטים לר' יוחנן וגזלו את כל ממונו. ורדף ריש לקיש אחריהם ושראה אותם מרחוק התחיל לצעוק עליהם: 'אם לא תחזירו (את כל הכסף) אנקום נקמתי מכם. (הגזלנים פחדו ממנו) והחזירו הכל (לר' יוחנן)." זו תשובה שלמה. לא להסתגר ולא לדכא כישרונות וכישורים, שבאו לידי ביטוי שלילי בתקופת הדת"ש, בתקופה שריש לקיש פרק עול תורה. אחרי שחוזרים בתשובה, יש להחזיר גם אותם כוחות שליליים בתשובה ולהשתמש בהם מעכשיו למצוה ולדברים טובים. יש להפוך את הזדונות לזכויות מאהבה! זו תשובה שלמה, כדוגמת אותן אנשי ביהמ"ד שעבר שהיום מופיעים בתאטרון כשר במסר חיובי ותורני והופכים במשחק שלהם על הבמה את זדונות לזכויות וזיכוי הרבים ממש.

תשובה שלמה כוללת לא רק תשובת היחיד אלא גם תשובת הכלל חזרה הביתה, אל ארץ ישראל: "ושב וקבצך מכל העמים" כפי מופיע כמה פעמים בחצי הראשון של פרשת התשובה (דברים ל). האמורא ובעל התשובה ריש לקיש, שנולד בגליל בציפורי וחי בארץ ישראל כמאתיים שנה אחרי חורבן בית שני, התרעם נגד אלו שלא שבו מגלות בבל בתקופת בית שני. אצל בעל התשובה ריש לקיש אין תשובה למחצה לשליש ולרביע. תשובה לתורה כוללת גם תשובה לארץ ישראל ואגב גם תשובה לבריאות הגוף ע"י שחיה בירדן כפי שראה אצל רבו ר' יוחנן. כך מסופר במסכת יומא (ט): "ריש לקיש היה שוחה בירדן, בא רבה בר בר חנה, שנולד בבבל ועלה ארצה והיה גם תלמידו של ר' יוחנן והושיט את ידו לריש לקיש (כדי לעזור לו לעלות מהירדן ליבשה, לגדה). אמר לו ריש לקיש: א-לוהים! אני שונא אתכם" (רש"י): "בני בבל, שלא עלו בימי עזרא ומנעו את שכינה מלבוא ולשרות בבית השני" ולבסוף נחרב הבית השני. וממשיך ריש לקיש את הביקורת החריפה שלו כנגד אנשי הגולה, בני בבל: "אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא, (אז) נמשלתם ככסף, שאין רקב שולט בו" והשכינה היתה חוזרת לשרות בבית שני והבית לא היה נחרב, אבל, "עכשיו שעליתם כדלתות (כבודדים שנכנסים דרך הדלת שפעם פתוח, פעם סגור) נמשלתם כ(עץ) ארז שהרקב (של תולעים) שולט בו." והבית השני נרקב ונחרב מתוך שנאת חנם. לפי ריש לקיש תשובה שלמה כוללת תשובה לארץ ישראל ומי שלא עולה הוא שותף לחורבן הבית. אחי ורעי איך לדעתכם היתה מדינת ישראל נראית היום אם כל יהדות הגולה היתה עושה תשובה ערב יום כיפור ומממשת את זכות השיבה שלה לארץ ישראל והיתה עולה עכשיו כחומה, כשמונה מליון יהודים ביחד ברכבת אווירית ומטוסים נוחתים כל 5 דקות בטרמינל 3 בשדה תעופה בן גוריון. אין ספק השר ברק והנשיא ברק יחד היו מאשרים מיד לא 445 דירות אלא 445000 דירות והאיחוד האירופי היה שולח מטוס מלא עם שטרות של יורו, כדי לקחת חלק בהגשמת חזון הנביאים. אבל עכשיו שעוד לא זכינו והעליה עדיין היא בדלתות, בעליה של בודדים כדלת שנפתחת ונסגרת, עלינו הערב, במוצאי שבת זו, כחלק ממצות תשובה להתיישב ליד המחשב ולכתוב א-מייל לקרובים וחברים בחו"ל ולעורר בהם ערב יום הכיפורים מחשבה והרהורי תשובה ביחס לעלייתם האישית לארץ ישראל.

אין ספק שעוד דרכי תשובה רבים ניתן ללמוד מריש לקיש שחזר בשאלה ולבסוף חזר בתשובה בגדול, בתשובה שלמה.

בשנים האחרונות ישנה תופעה מרתקת והיא שרבים מבני הנוער מהציבור הדתי-לאומי שחוזרים בשאלה ואחר-כך כריש לקיש חוזרים בתשובה, אבל לא חוזרים לתורה הלאומית, הכללית של הרב קוק והרב סולוביצקי, שעליהם חינו אתם ההורים אלא לתורת הנפש הפרטית של חסידות ברסלב. והשאלה למה ? נראה לומר שהמתח הזה בין תיקון ותשובת היחיד לבין תיקון ותשובת הכלל אינו חדש. בכל הדורות בגלות העיקר היה היחיד, תיקונו ותשובתו ורק יחיד סגולה זכו לחשוב במונחים של כלל ישראל שהיה אז דבר אוטופי, מושג מופשט, אבל בפועל לא היה קיים, כיון שכלל ישראל היה מפוזר ומפורד בין העמים. מאז שיבת ציון לפני כ-100, 150 שנה וכל-שכן מאז הקמת מדינת ישראל המושג של הכלל נעשה מוחשי ביותר והוא היום נחלת כל יהודי שפותח את החדשות ושומע חדשות לא על עצמו או על קהילתו ועירו אלא על כלל ישראל בארץ ישראל. כאשר רוח הציונות היתה הרוח החיה והשולטת בארץ ורוב העם עסק במצות קיבוץ גלויות, בהפרחת השממה ובנין הארץ, בהתיישבות ובחזיקו בטחון ישראל, היחיד היה נבלע בשמחת העיסוק הכללי הציוני, מי מתוך ראיה של חול, מי מתוך ראיה של קודש. אכן חלק ניכר מכתביו של הרב קוק ותלמידיו וכתבי הרב סולוביצקי ואחרים מתעסקים במצוה הכללית של ישוב הארץ ובגאולה הכללית של עם ישראל, אף שרוב הגותם וכתביהם עוסקים בתורת הנפש של היחיד. בשנים האחרונות, כאשר עם ישראל כבר מיושב ברוב חלקי הארץ וגלי העליה הגדולים פסקו, פינתה הרוח הכללית את מקומה לרוח של אינדיאליזם, לרוח של הפרטה ומימוש עצמי. הן בחול והן בקודש. ולכן יש היום אצל רבים מקום חשוב בלב להתבודדות, לשיח אישי עם הבורא, לספירות רוחניות ולחוויה אישית רוחנית והתחילה פריחה של לימוד קבלה וחסידות ובפרט חסידות ברסלב בלבושים חדשים שותיקי ברסלב לא חלמו עליהם. ואלה כביכול שתי דרכים סותרות: היחיד או הכלל. רבי נחמן מברסלב או הרב קוק. ובאמת שאל אותי אחד מההורים שהוא נמצא בהתלבטות גדולה מה נכון יותר: התשובה הכללית של הרב קוק או התשובה הפרטית של ר' נחמן מברסלב? לעניות דעתי אלה שתי דרכים משלימות ואין סתירה בין תורת היחיד של ר' נחמן לבין תורת הכלל של הרב קוק, אלה שתי דרגות באותה מסילה, כפי שכותב הרמח"ל בספר מסילת ישרים.

מתחילים בתורת היחיד ועולים לאט לאט עד שמגיעים לתורת הכלל. מתחילים במדת הזהירות וממשיכים במדת הזריזות, הנקיות ועוד ועוד עד שמגיעים לבסוף למדת החסידות (פרק יט). אין הכוונה לחסיד עם שטריימל אלא כפי שכותב שם הרמח"ל: "רצונו של מקום, שיהיו חסידי ישראל מזכים ומכפרים על כל שאר המדרגות שבהם, דהיינו שיתפלל על דורו... ללמד סגוריה על הדור כולו, כי אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקב"ה מגדיל [אהבתו] עליו. ואלה הרועים (המנהיגים) האמיתיים של ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזרות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה. הרי לך החובה המוטלת על החסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם." לא רק שאין סתירה בין החסידות הכללית של הרב קוק, כמתואר כאן במסילת ישרים לבין החסידות הפרטית שנמצאת בחסידות ברסלב אלא הרב קוק בכבודו ובעצמו היה בסתר אוהלו גם חסיד ברסלב, אף שסבר שאין זו דרך מתאימה לכל אדם והזהיר מפני מכשולים שיכולים לצאת מזה אם לא שומרים על הגבולות. הרב קוק סיפר לאחד מתלמידיו, לרב ישראל פורת (חי הראי"ה, עמ' קעא-קעב, ע"י הרב משה צבי נריה) "שנמשך לבו אל דרכי העבודה של החסידות וביחוד התמסר לתורת רבי נחמן מברסלב, קרא ושנה הרבה בספריו ובשיחותיו." "והספר 'ליקוטי תפילות' של רבי נתן מנמירוב, תלמידו הקרוב של רבי נחמן ומסדר תורותיו, מונח היה בתוך מגירת עמוד התפילה של הרב קוק ביפו והוא היה הוגה בו מידי פעם בפעם." ופעם אמר: "אני נשמת ר' נחמן..." ובמכתב הסכמה לייסוד ישיבת חסידי ברסלב בירושלים כתב באדר תרצ"ב (1933) בין השאר: "קבעו ישיבה שבה יעסקו גם בספריו המופלאים של הרב הגאון הקדוש, המיוחד בהגינותו הנערצים, מוהר"ן מברסלב זצוק"ל."

את חטאי (במירכאות) אנכי מזכיר היום. וגם אני הקטן עוד כשהייתי בחור ישיבה במרכז הרב, הייתי לומד הרבה בליקוטי מוהר"ן ובשאר ספריו והייתי הולך מדי פעם לאותה ישיבת ברסלב במאה שערים לסעודה שלישית והייתי שומע שם שיחות על תורת ר' נחמן מברסלב עד שבשבת אחת נתן אחד הרבנים שם שיעור באידיש מתוך הספר ליקוטי מוהר"ן על קדושת לשון הקודש ובסוף ניסה ללא הצלחה להסביר באידיש למה העברית של היום אינה נחשבת לשון הקודש. ביום ראשון שהגעתי לרבנות בית-שמש לפני כ-11 שנה, נכנס אלי יהודי בלבוש חסידי עם שאלה. ומה היא השאלה? אני תושב חדש בבית-שמש, אולי הרב יכול לומר לי איפה יש כאן יער שאוכל להתבודד ולצעוק אל ה'. זו באמת שאלת רב לא קונבנציונלית וב"ה בזכות העיסוק בעירוב כבר הכרתי את היערות הסמוכים לבתים והדרכתי אותו אליהם ועד היום אני שומע תלונות משכנים שם שקשה להם להירדם מפני אותן זעקות אל ה'.

כאשר בנו של הרב קוק, מו"ר הרב צבי יהודה עלה מיפו לירושלים כדי ללמוד בישיבת תורת חיים של הגאון ר' זרח אפשטיין, ניסו חסידי ברסלב למשוך אותו לחברתם ולסדר עבודתם שכולל התבודדות, תיקון חצות, טבילה ועוד דברים מיוחדים. הרב צבי יהודה שאל את אביו כיצד לנהוג ואביו משיב לו במכתב וכותב בין השאר: "התכונה הפנימית של זה האיש הגדול (ר' נחמן מברסלב), צריכה לימוד הרבה, אבל צריך על זה לב בריא ונפש בריאה... וחיבור הגון עם שאר עיונים, שהם בעד וכנגד השקפות כאלה, ואז יאירו הדברים כראוי." דוגמה לבירור בעד ונגד של נושא מרכזי בחסידות בכלל ובחסידות ברסלב בפרט הוא מקומו של הצדיק והדביקות בו ובאישיותו. כותב על זה הרב קוק בספרו אורות (אורות ישראל ג,ג, עמ' קמו): "הדביקות בצדיקים, כדי שיתערב כח המציאות שבנשמתם עם הנשמה הבלתי נשלמת (של החסיד), היא דבר נכבד מאד במהלך התפתחות הנפשות, אבל צריך שמירה גדולה, שאם יטעה בצדיק אחד וידבק בו דבקות פנימית, ידבק גם בחסרונותיו והם יפעלו עליו (על החסיד) במידה גרועה הרבה ממה שהם פועלים על האיש המקורי (הצדיק). לכן אשריהם ישראל שהם דבקים בנשמת האומה, שהיא הטוב המוחלט, כדי לשאוב על ידה אור ה' הטוב."

הרב קוק כנכד למשפחה חבד"ית מצד אמו משבח מצד אחד מאד את החסידות בכלל והאיש הגדול ר' נחמן מברסלב בפרט, אבל מצד שני כתלמיד ישיבת וולוז'ין וכתלמיד הגר"א מזהיר שיש צורך בלימוד הרבה ובשמירה גדולה, כדי שהחסידות לא תביא את האדם לידי טעות. התשובה השלמה היא השילוב ביניהם במינון הנכון. טובים השנים מן האחד. השכל והרגש ביחד. תורת הפרט ותורת הכלל משולבים, תורת הגר"א יחד עם תורת הבעש"ט, כפי שכתב הרב קוק (אגרות ראיה ח"א עמ' ש"ד): "בדורות האחרונים יפה לנו מאד, כל שיחתם של תלמידי הגר"א ז"ל יחד עם תלמידי הבעל-שם-טוב ז"ל, שהיו עומדים במצב כל-כך ניגודי זה לעומת זה בשעתם."

אכן הדור ובפרט הדור הצעיר צמא היום לרגש, לחויה רוחנית ומצוה לעשות תשובה שלמה שלא רק מתמקדת בכלל, בתשובת הכלל, כגון עידוד לעליה לארץ ולא רק מתמקדת בשכל, בעיסוק האינטלקטואלי של לימוד תורה, בדף היומי עם כל החשיבות הגדולה שיש בזה. מצות התשובה השלמה מחייבת אותנו כלפי עצמנו וכלפני הנוער שלנו לשאול אם אנחנו נותנים מספיק מקום ליחיד, לתורת הנפש של היחיד. בחברה המודרנית הרועשת יש מקום להתבודדות בזמנים מיוחדים, יש מקום לשיח ישיר עם הבורא נוסף לתפילות הקבועות במנין, אבל אין חיוב לדבר אל אבא שבשמים בצעקות ביער. אפשר לדבר עם אבא בשקט בשקט מכל הלב בכל מקום ובכל מצב והוא שומע, והוא מקשיב. יש כתובת ! יש מקום גדול לעבודת ה' בשמחה, בשירה ובריקודים ובמחול ואפילו בשבת ויום טוב, אבל אין מקום להשתוללות.

סיפר לי אחד מחשובי ישיבת פונוביו בבני ברק, שהיו שני ראשי ישיבה אצלם. אצל אחד בכל סעודות שבת ראש הישיבה דבר דברי תורה ברוב הסעודה ואצל ראש הישיבה השני היו בסעודות שבת מעט דברי תורה, אבל היו שרים הרבה ובעוצמה והרגישו התעלות רוחנית בסעודות אלו. לבסוף ילדי הראש ישיבה הראשון לא הלכו בדרכו ולא התחברו אליו וילדי ראש ישיבה השני המשיכו בדרכו ביראת שמים ובדביקות ובעבודת ה' בשמחה.

הרבה לומדים הילדים מדמות הורים שמקדישים חלק חשוב מזמנם ללימוד תורה בעצמם ועמם. אבל לא פחות ואולי אף יותר לומדים ומקבלים הילדים מתפילות ההורים שהם רואים שנאמרות בדביקות ואמירת הברכות שהם רואים ומרגישים שנאמרות בכוונה גדולה. זה מועיל יותר מכל אמירת מוסר ונו, נו, נו ...

יש מקום למנהג חסידי ברסלב ואחרים להתפלל על קברי צדיקים שיהיו מליצי יושר על כלל ישראל ועל ר' ישראל. ושמעתי מזקני ברסלב שלא היו יוצאים לחו"ל לאומן אלא לר' שמעון במירון. מכל-מקום למי שיש צורך נפשי גדול אי אפשר לאסור עליו היציאה לחו"ל לאומן.

אגב למען הגלוי הנאות אני חייב לומר שמשפחת אשתי מצד הסבתא שלה היו חסידי ברסלב עוד בחו"ל ואחר-כך במאה שערים בירושלים והיום צאצאיהם בחלקם הם השכנים שלנו בנחלת-חן ברמת בית-שמש ב'. לעומת זה סבי היה יליד בריסק וסבו, הרב משה אהרון היה דיין בבריסק, ואביו היה הרב שלום מנשה שהיה מו"ץ בבריסק בבית המדרש הירוק שעד היום עוד עומד על תילו ובלוויה של הרב יוסף דב הלוי סולוביצקי, הבית הלוי פנה זקני הרב שלום מנשה אל הנפטר ואמר בהתרגשות: "מזל טוב לך, רבי ! בנך (ר' חיים) נתמנה לרב בבריסק ובכן צריך לכבדך במשקה. ואנו שולחים לך כוס של דמעות..."

באותם ימים בריסק וחסידות ובפרט חסידות ברסלב היו שתי קצוות ולא קרב זה אל זה. והיום מצוה לעשות תשובה שלמה ולחבר ביניהם, בין השכל לבין הרגש. אם יש אווירה כזו בבית, הנותנת מקום לכל רגש כשר וחזק בבחינת בכל דרכיך דעהו לא יהיה לאף אחד צורך לחפש את אושרו האישי בשדות זרים ב'יהודו' כי טוב ובברכת בורא מיני ב'סמים'. התרופה והתשובה לכל מחלות הנפש והרוח של הדור הוא בראש ובראשונה בקביעת עתים לתורה הפנימית כמו שקובעים עתים לתורה המעשית של ש"ס ופוסקים במתכונת של לימוד משנה יומית, דף יומי והלכה יומית ופרק יומי בתנ"ך. כך יש לקבוע פעם, פעמיים בשבוע שיעור או חברותא או לימוד עצמי בספר העוסק בפנימית התורה ובתורת הנפש, כגון ספר התניא, לקוטי מוהר"ן ואורות הקודש. הנסיון מלמד שתוך זמן קצר אדם ירגיש שחייו הופכים להיות יותר פנימיים, יותר משמעותיים וימצא את האושר בפנים ולא בחוץ. וזו התשובה שלמה והיא רפואה מונעת לחזרה בשאלה.

בהזדמנות זו אני רוצה לברך את הציבור כולו, מתפללי ביה"כ, תושבי השכונה והעיר בית-שמש וכל עמך בית ישראל בשנה טובה, בשנה של פרנסה טובה בלי אבטלה, בשנה של רפואה שלמה ובריאות איתנה בלי שפעת, בשנה של שלום בלי אויבים ועם אוהבים בלבד, נזכה כולנו כאיש אחד בלב אחד לגמר חתימה טובה בספר חיים טובים בספר גאולה שלמה במהרה בימינו.